

Birkenau, la capătul liniei. Foto: Jan Jones.

MAX EISEN

CU PREȚUL, VIETII

O poveste despre curaj și
survivere la Auschwitz

Cuprins

<i>Nota autorului</i>	ix
<i>Hărți</i>	xi
<i>Prolog</i>	1
1. Copilăria în Cehoslovacia	9
2. Verile la fermă	25
3. Schimbări importante	29
4. Viața sub administrația maghiară	35
5. Un an pentru naștere și moarte	49
6. Ultimul Seder	51
7. Trenul	61
8. Sosirea la Auschwitz II-Birkenau	65
9. <i>Arbeit Macht Frei</i>	73
10. Desecarea mlaștinilor	87
11. Fantome umblătoare	91
12. O bucată de șuncă	95
13. Selecția, iulie 1944	99
14. Desfășurarea terenului de lângă Auschwitz	103
15. Sala de operații	109
16. Operații în Baraca 21	117
17. O oală cu tocană	129

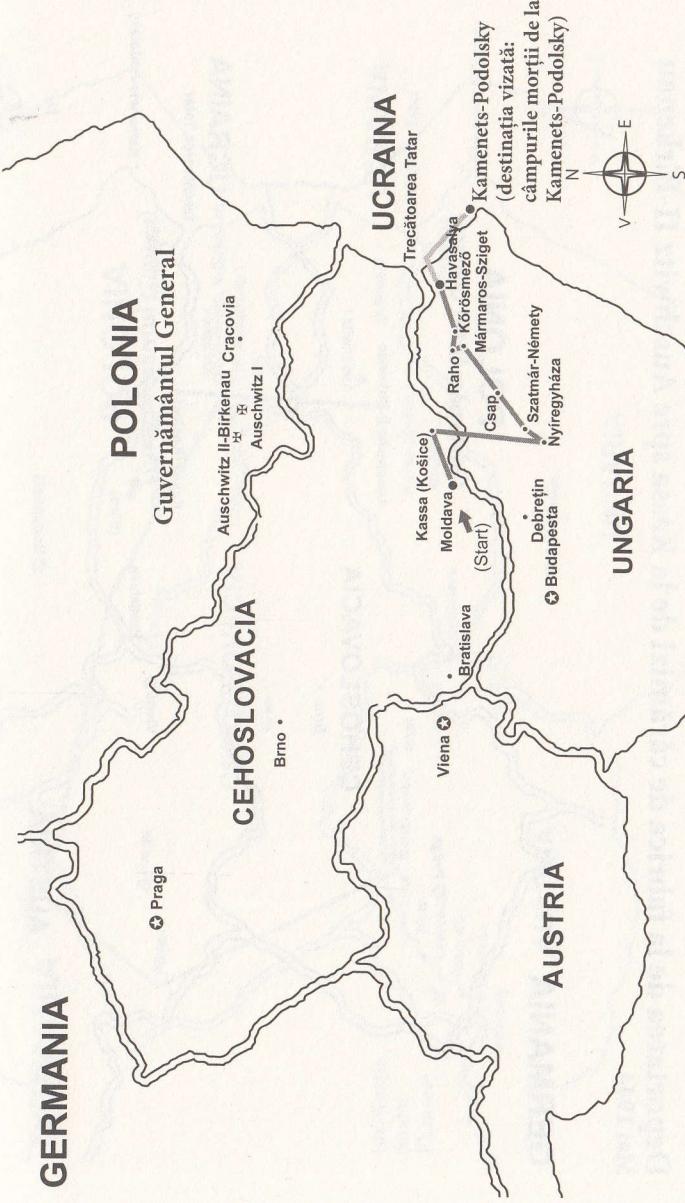
Re	18. Distrugerea Crematoriului 4	131
19. Marșul morții	137	
20. Melk, Ebensee și eliberarea	147	
21. Ebensee, după eliberare	159	
22. De la České Budějovice la Moldava	163	
23. Vindecarea emoțională și fizică	173	
24. Marienbad	177	
25. Praga	183	
26. Revenirea la Košice	191	
27. Lagărul Ebelsberg DP	199	
28. Canada	205	
<i>Epilog</i>	211	
<i>Postfață</i>	221	
<i>Mulțumiri</i>	231	
<i>Anexă</i>	237	
<i>Post-scriptum</i>	247	
<i>Notă asupra autorului</i>	251	

Nota autorului

În vara anului 2012, după alte două încercări anterioare, am început să lucrez la aceste memorii cu asistență editorială a dr. Amanda Grzyb, profesor asociat de informație și studii media de la Universitatea din Western Ontario și un cercetător studios al genocidului comparat. Împreună am înregistrat ore de interviuri, care au fost ulterior transcrise. În orice caz, când am început să adunăm interviurile transcrise într-o formă narativă, coerentă, povestea nu sună în felul în care mi-o închipuisem eu. În vara anului 2014, ne-am decis să lăsăm interviurile deoparte și să începem de la zero. Procesul a fost dureros. Am scris capitolele de mână, în creion, pe foi de hârtie împăturite în două, apoi soția mea, fiul meu și nepoata mea le-au dactilografiat cu răbdare la computer. I-am dat Amandei fiecare capitol dactilografiat, iar ea le-a editat și mi le-a returnat cu întrebări și sugestii pentru eventuale modificări. Amanda și cu mine ne-am întâlnit frecvent timp de un an și, în aprilie 2015 – la aproape șaptezeci de ani de la eliberarea mea din lagărul de concentrare Ebensee –, am încheiat schița unui manuscris care detalia anii mei de formare, în copilărie, și supraviețuirea mea pe durata Holocaustului.

Datele și locurile din carte sunt menționate aşa cum mi le amintesc și orice erori factuale sunt, fără îndoială, responsabilitatea mea. După o pauză de șaptezeci de ani, mi-am scris memoriile cât de precis a fost posibil.

Deportarea la Havasalya August 1942

Împreună cu Amy, nepoata mea, la Marșul celor Vii, 1998.
A fost prima dată când m-am întors la Auschwitz după război.

Prolog

In anul 1998, am fost solicitat să însوțesc un grup de o sută cincizeci de adolescenți din Toronto într-o excursie în Polonia, unde urmau să participe la Marșul celor Vii, un eveniment anual care are loc de Yom HaShoah sau Ziua Memorială a Holocaustului. În fiecare an, zece mii de oameni de pe tot globul se adună la Auschwitz I și merg împreună spre Auschwitz II-Birkenau, unde participă la un serviciu memorial pentru cele șase milioane de evrei asasinați de naziști și de colaboratorii lor.

Amy, cea mai mare dintre nepoatele mele, făcea parte din acest grup; avea 16 ani, aproape aceeași vîrstă pe care o aveam și eu atunci când am intrat prima oară în lagăr, în 1944.

Ca vorbitor supraviețuitor, am fost însărcinat să adaug piesele care lipseau: sunetele, mirosurile și sentimentele locului. Pentru prima dată în cincizeci și trei de ani, urma să intru în lagărul de exterminare în care naziștii omorâseră atâtia oameni din familia mea și dintre prietenii mei. Fără morminte pe care să le vizitez,

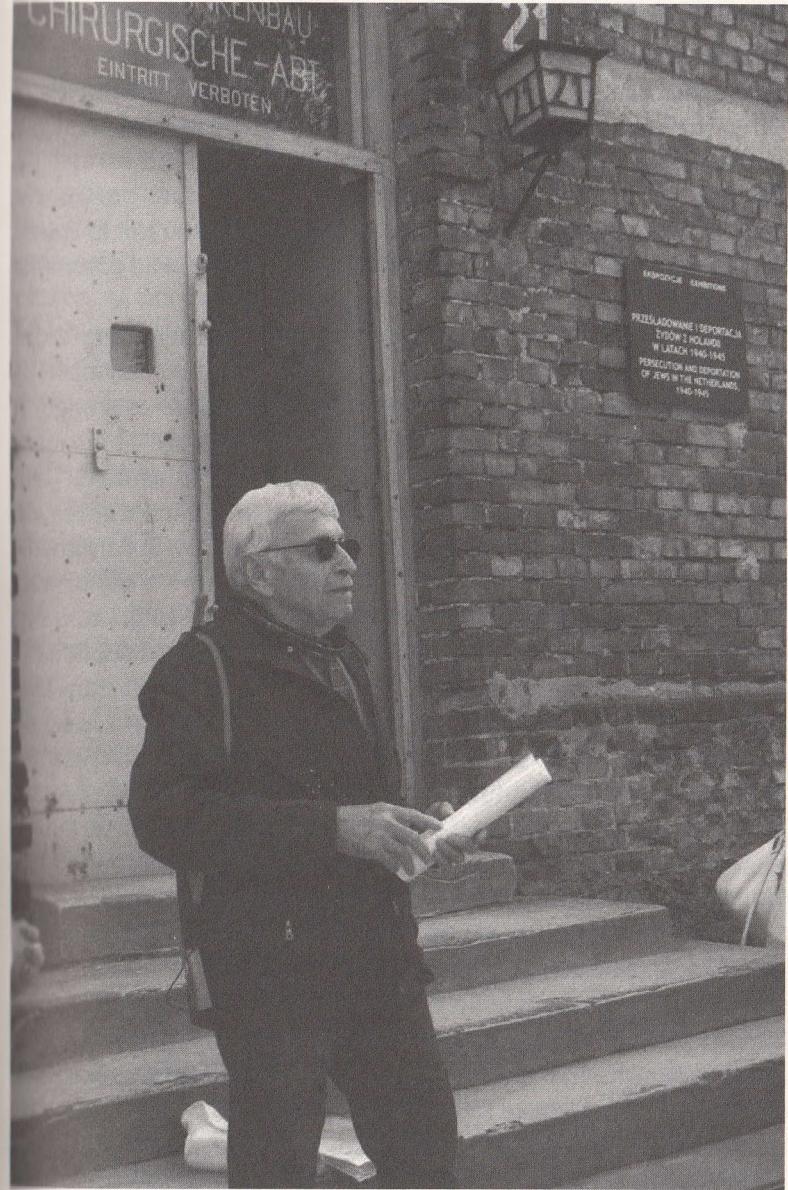
acesta era locul cel mai apropiat de spiritele lor și știam că pentru mine va fi o experiență emoțională foarte dificilă.

Sosirea mea la Auschwitz II-Birkenau în mai 1944 a fost o experiență terifiantă. Când am coborât din tren, am observat imediat patru crematorii uriașe foarte apropiate de peron, adăpostite sub niște mesteceni. Deși nu am aflat scopul lor decât mai târziu, acele structuri amenințătoare aruncau flăcări și fum prin coșurile lor masive, iar zidurile de cărămidă erau crăpate din cauza căldurii datorate funcționării permanente. Îmi amintesc că am rămas fără cuvinte și mi s-a tăiat respirația, de parcă ceva monstruos urma să mă înghită. În timp ce mă aliniam pe peron, separat de mama și de surorile mele, mă simțeam neajutorat și singur, speriat de necunoscut.

Soldații SS care se aflau la post pe peron aveau o aparență brutală, iar semnul cu craniul și oasele încrucisate de pe căștile lor m-a panicat. Când am revenit la Auschwitz II-Birkenau în 1998, nu se zăreau semne imediate ale marilor coșuri ale crematoriilor sau ale clădirilor care găzduiseră, pe vremuri, camerele de gazare. Cei din SS le distruseseră înainte să abandoneze lagărul, în ianuarie 1945, iar clădirile zăcea acum în ruine. Mestecenii crescuseră mai înalți și, acolo unde fusese odată noroi, era acum un covor verde de iarbă. Dispăruseră miroslul de carne arsă și prizonierii slabănoși în hainele lor zdrențuite, mânați de gardienii SS.

Locul îmi părea ciudat de inofensiv și am fost izbit, în special, de uriașa sa goliciune, de ruinele barăcilor și sărma ghimpată. Cățiva kilometri mai departe, la Auschwitz I, am văzut barăcile în care petrecusem atâtea nopți, locurile în care fusesem forțat să stau la *appel* ore întregi și locul în care cânta orchestra. Mi-am amintit foamea, teroarea, epuizarea permanentă. Dar mi-am amintit și câteva momente critice, sfaturi, mici gesturi de bunăvoie, conversații cu ceilalți prizonieri și spitalul lagărului, care devenise o parte atât de importantă a povestii mele.

Sherri Rotstein, unul dintre organizatorii contingentului canadian ai Marșului celor Vii, își amintește cum m-a văzut în acea după-amiază, încunjurat de participanți. Ea a spus că

Vorbind în fața spitalului din Baraca 21 în care am lucrat, în 2014.

Reșpriveam în depărtare și se întreba la ce mă gândeam. Știa că revenisem în trecut – emoțional și fizic –, într-un loc foarte întunecat, dar era încurajată de faptul că eram înconjurat de tineri evrei, viitorul evreilor. Este adevărat că revenirea mea în lagăr m-a umplut de tristețe, dar m-a și reconfortat când am văzut-o pe Amy așezând o fotografie a familiei mele pierdute pe ruinele Crematoriului II. Am știut că ei se aflau împreună cu noi în spirit. Iar Amy reprezenta generațiile de copii și nepoți care au prosperat după genocid.

Primul meu pelerinaj înapoi la Auschwitz-Birkenau mi-a dat puterea să văd, să simt și să transmit faptele oribile pe care naziștii le înfăptuiseră aici. Această excursie a fost cea care m-a angajat din nou pe drumul de educator și vorbitor despre Holocaust, muncă pe care o începusem, pentru prima dată, în urmă cu șase ani. Din acel moment, m-am ținut de un program riguros de prezentări la școli și de alte evenimente și am revenit la Auschwitz de multe ori. Într-una dintre aceste excursii, mi s-a alăturat și Julie, cealaltă nepoată a mea. Ea îmi spusese că-și amintea povestile despre lagărele morții din fragedă copilărie, dar, până nu a călcat pe pământul de la Auschwitz, nu a înțeles cu adevărat nivelul dezinformării naziste și gradul de distrugere a vietilor oamenilor. Ea mi-a descris impactul pe care l-a avut vederea barăcilor mele, a sălașului meu și a locurilor în care am muncit. Ea m-a privit întotdeauna ca pe un bărbat puternic, fericit și energetic, neafectat de tragediile care mi-au lovit familia și pe mine. Mi-a spus că de mult respecta misiunea mea personală de a învăța că mai mulți oameni posibil despre soarta evreilor în timpul Holocaustului.

Am ținut prima mea prezentare publică în fața unui grup de elevi de clasa a treisprezecea de la liceul catolic St. Joseph din Barrie, Ontario, în mai 1992. Eram nervos și respiram greu stând în fața lor, spunându-le rapid povestea mea. Nu aveam abilitatea de a vorbi în public pentru a-mi transmite cu ușurință povestea. După ce am terminat, mi-am spus că n-o să mai fac niciodată asta. Dar, după câteva zile, un profesor mi-a transmis o notă de

mulțumire prin care declara cât de mult apreciaseră studenții cunoarea mea și cât de bine înțeleseră Holocaustul. Acest feedback mi-a dat încrederea de care aveam nevoie și am continuat să vorbesc, atunci când eram invitat, la diverse evenimente.

Începând din ziua aceea, m-am îmbarcat într-o călătorie de învățare de o viață și mi-am nuanțat discursurile pentru diversele categorii de vârstă. Astăzi, pot să le vorbesc și unor elevi de clasa a cincea, și unor studenți de la universitate, dar și tuturor celor aflați între aceste extreme. Am călătorit de-a latul Canadei, de la Maritimes până în British Columbia, cu angajamente de discursuri, adresându-mă unor audiențe mari sau mici, de la nivelul unei clase până la câte două mii de elevi adunați într-o sală de festivități.

Odată, în timpul unei sesiuni de la o școală elementară din Sudbury, Ontario, am fost întâmpinat la ușă de un grup de elevi de clasa a cincea și am observat că toți purtau la piept autocolante cu steaua lui David. M-au întrebat dacă vreau și eu una. După ce mi-am pus-o, ei m-au însoțit în clasă unde erau adunați optzeci de elevi. Profesorul m-a informat că toți citiseră cartea *Number the Stars* și fuseseră sensibilizați de discriminare. Am petrecut cu ei două ore și le-am spus povestea mea. Ei au notat câteva întrebări pe o foaie de hârtie, iar eu m-am străduit să le răspund cât am putut de bine. Când am terminat, ei s-au aliniat și mi-au cerut să le semnez foile de hârtie cu întrebări și să adaug un comentariu. Unii dintre ei aveau chiar foi suplimentare ca să semnez pentru familiile lor. Câteva săptămâni mai târziu, mi-a sosit un pachet de la școală. În el se afla o pătură de pâslă cu douăzeci de plăcuțe, care arătau ce învățaseră elevii din prezentarea mea.

O plăcuță prezenta o locomotivă care trăgea niște vagoane de vite. Alta înfățișa niște bărci de pescuit care transportau evrei danezi în Suedia. Alta avea o imagine cu familia mea, inclusiv cei doi frați ai mei ținându-se de mâna. Acest material era, într-adevăr, un proiect memorial remarcabil și mi-a întărit importanța necesității de a studia serios istoria.

Mulți dintre elevii cu care vorbesc sunt în clasa a zecea, pentru că acesta este nivelul la care se predă istoria celui de-al Doilea Război Mondial. Mă străduiesc să le mențin atenția trează pentru o oră și jumătate, dar și în următoarea perioadă, dedicată întrebărilor și răspunsurilor. Deseori, elevii mă abordează la final pentru a face diverse comentarii, pentru fotografii sau pentru a-mi cere un autograf. Profesorii și directorii mi-au spus de multe ori că sunt uimiți de cât de atenți sunt elevii atunci când le vorbesc. Nenumăratele scrisori pe care le primesc de la elevi și de la profesorii lor atestă faptul că ei înțeleg cu adevărat importanța istoriei Holocaustului. Acest lucru dă o perspectivă propriilor lor bătălii, încurajează protejarea unei societăți democratice și îi ajută să ia atitudine atunci când văd nedreptăți.

În afară de a vorbi la școlile elementare și la licee, am avut prezentări frecvente (uneori anuale) la unele universități și colegi, inclusiv Lakehead, Trent, Ryerson, Brock, Universitatea Northern British Columbia, Universitatea din Alberta, Universitatea din Manitoba, Universitatea din Regina, St. Francis Xavier, Western și Seneca. M-am adresat, de asemenea, cadeților de poliție din regiunea York, poliției provinciei Ontario și Colegiului Forțelor Armate Canadiene din Toronto. Am ținut prezentări la biserici, sinagogi, biblioteci și la centre comunitare, în cadrul săptămânii pentru educația privind Holocaustul. Angajamentele mele din afara orașului sunt foarte intense; uneori, țin chiar și cinci prezentări în trei zile. Aceste călătorii pot fi epuizante din punct de vedere emoțional și fizic. Dar am sentimentul că ele sunt necesare. Și, în ciuda naturii foarte solicitante a muncii, sunt mereu fericit să întâlnesc diverși oameni din toată țara. Dacă sunt disponibil, nu refuz niciodată o solicitare de a vorbi.

Deși este dureroasă, munca mea pentru educația despre Holocaust mi-a ținut spiritul Tânăr. Cred că o nouă generație se poate referi la Holocaust și la lecțiile sale cu o nouă înțelegere asupra felului în care acesta poate acționa dacă nu este oprit. Speranța mea este aceea că studenții pe care-i întâlnesc vor combate racismul și bigotismul oriunde îl vor întâlni, că vocea lor

se va auzi și că vor face diferență în societatea canadiană. După mai multe vizite la Auschwitz, pot observa cum rămașițele fizice ale Holocaustului se deteriorează constant și cum martorii oculari, la fel ca mine, îmbătrânesc tot mai mult. Înțeleg cât este de important ca supraviețitorii să-și spună poveștile, pentru a onora și a aminti de oamenii și de potențialul uman care a fost distrus. Acest volum este etapa finală a călătoriei mele ca educator despre Holocaust și va rămâne o contribuție personală permanentă la istorie și la memoria celor iubiți mie, care au pierit în acest dezastru.

CAPITOLUL I

Copilăria în Cehoslovacia

Când m-am născut în 1929, în Moldava nad Bodvou, Cehoslovacia, părinții mei nu aveau cum să prevadă pericolul și distrugerea ce aveau să se abată asupra familiei noastre peste un deceniu.

Orașul nostru avea o populație de aproximativ cinci mii de locuitori, dintre care cei mai mulți erau creștini romano-catolici sau reformați. Includea și aproximativ nouăzeci de familii evreiești, care totalizau aproape cinci sute de oameni. În oraș era o atmosferă de siguranță, iar eu aveam mulți prieteni, atât evrei, cât și alții. Într-un capăt al pieței mari a orașului se afla Biserica Romano-Catolică, iar în celălalt, Biserica Reformată. Construite în timpul Imperiului Austro-Ungar, școala publică elementară, în stil baroc, și oficial poștal se aflau tot în apropierea pieței principale. Nu departe era și un liceu.

Locuiam împreună cu familia – tatăl și mama mea, bunicii, unchiul și mătușa – într-o clădire mare; fiecare cuplu avea propriul apartament. Familiilor de evrei din oraș le aparțineau cele mai multe dintre afacerile importante, inclusiv patiseria,

Exista un măcelar evreu, iar o altă familie deținea un magazin de biciclete, precum și o concesiune Shell Oil pentru vânzarea benzinei. Stabilimentul medical al orașului avea doi doctori evrei, dr. Fried și dr. Laszlo, și doi dentiști evrei, dintre care unul, dr. Gertner, era dentistul familiei noastre. Alte două cărciumi și o măcelarie erau deținute de familii neevreiești. Administrația orașului era condusă de echivalentul unui primar, care era și șeful districtului Abauj-Szanto. În oraș se afla și un post de poliție.

Mama, mătușa și bunica mea, asemenea celoralte femei iudeice din oraș, erau persoane inteligente, educate, capabile și săritoare. Toate făceau muncă voluntară, realizând decorațiuni pentru sinagogă și ajutând oamenii săraci. Noi țineam deschise livezile de pe proprietatea noastră pentru cei nevoiași, care puteau veni să culeagă fructe în sezon. Când au ajuns la modă hainele tricotate, femeile se ocupau și de tricotat, realizând haine pentru ele și pentru fiicele lor.

Familia mea extinsă îi includea pe bunicul meu, Raphael; pe bunica mea, Malvina; pe mătușa mea, Bella; pe unchiul meu, Eugene, care era fratele tatălui meu, și pe soția sa, Irene. Deși toți mi-au influențat tinerețea, bunicul meu m-a învățat multe lucruri despre viață care îmi sunt de folos și acum. Cu toții îi respectam și îi apreciam grija pe care ne-o purta. Tatăl meu mai avea o soră, care locuia într-un oraș numit Almas, împreună cu soțul și copiii ei. Numele lor de familie era Lazarovits. Servitoarea mamei mele, Anna, a fost o altă persoană importantă în viața mea timpurie.

Când m-am născut, Anna a venit să locuiască la noi. Era o femeie puternică la trup și la spirit. Deși nu era evreică, ne cunoștea obiceiurile și putea să recite câteva dintre rugăciunile noastre dinaintea meselor. În mintea mea, și ea făcea parte din familie.

O fotografie de la nunta unchiului meu, Jeno (Eugene), cu soția sa, Irene, făcută în 1930.